

A NAGY FORDULAT FELÉ

Regénybrikett IV.

APRÓ ISTVÁN

„És nincs menekvés?” – kérdezte aggódva D.

TBT jelentőségteljesen hallgatott, hagyta még a másikat kicsit kétségek között vergődni. Időközben Szöszi visszalibbent egy cigiért (minden irányból tekintetek cikáztak kivillanó ügyes lábai körül), de ők már ügyet sem vetettek rá.

„De van: a Regény!”

„A Regény!” – ujjongott D.

„A Regény” – szögezte le TBT.

Valának pedig ezek a szavak kicsiny töredékei annak a szófolyamnak, amely egykoron maga léssen a Regény.

TB Tihamér, a Nagy Fordulat eljöveteléig (amelynek homályos mibenlétéről a későbbiekben lesz szó), egy időre visszatért régi rögeszméjéhez, tudniillik, hogy regényt akar írni. Korábban is belefogott már néhányszor, emlékezete szerint utoljára talán tizenegy éves korában körmölt tele vagy hat iskolai füzetet. Teljesen elkoptatta egy olcsó töltőtoll hegyét, a végén már olyan vastagon írt, hogy legfeljebb három szó fért egy sorba, különben a betűk összefolytak. Akkoriban elhatározása szerint csupán fél évre tette félre a munkát, de amikor újraolvasta, már csalódott benne, s a regénykezdemény annyiban maradt.

Most újra bizsergette, hajtotta a kényszer, hogy írjon. A versek, amelyekből naponta ötöt-hatot is gyártott, már nem tudták kielégíteni, az elbeszélés, a novella pedig bosszantóan szorongatta, lépten-nyomon kordába kényszerítette csapongó indulatait.

„Regényt kellene írnom, mert abba minden belefér, ami körülöttem tesped vagy lüktet. A novella fabatkák sem ér, ha nincs frappáns apropója, ahhoz pedig történet kell, keret, kerítés, körítés, fokozás ésatöbbi. Nekem ilyesmire nincs időm, mert visszahozhatatlanul kicsorog ujjaim közül a pil-

lanat, amelyet rögzíteni akarok” – mondta, vagy írta a megfelelő nagyképűséggel.

Regényt kellett tehát írni mindenáron: készen állt már a mondanivaló, gomolyogtak a gondolatok, bizsergett a toll hegye, csak egyvalami hiányzott: a téma.

„Egy jó téma kellene, amelynek ürügyén mindent elmondhatok erről a búval bélelt, tályogos világról.”

Úgy vélte, téma után legeredményesebben a régi füzetekben lehet kutatni, hiszen elég sok badarságot összefirkált már ahhoz, hogy köztük megbújjon egy-két használható ötlet.

Es íme egy lelet mindjárt az első füzetben, abból az időből, amikor csak kivételes esetekben juthatott el a bálba, és a villanyleoltós házibulik tapogatózásai jelentették a gyönyört és a bűnt:

„Vázlat

A hős: Fiatal jellem, küzdelmes lelki világgal. Aggályai az »öreg világával« és a »modern étellel« szemben egyaránt jelentkeznek.

A dráma: Nem találja helyét a világban. Aztán mégis talál egy kiskaput öreg erdei barátja személyében. Vele egyszerű és érthető az élet. Az öreg azonban váratlanul meghal, feltörhetetlen dióhéjja válik a ház, amely eddig a biztatás otthona volt, és a fiú még nem tanulta meg tőle a lényegét.

Mellékágak: 1. A fiú, a felszines, »modern« élet és az unalmas haverok elől az öreghez menekül – komoly, boldog beszélgetéseket folytat vele a művészetéről, az emberekről, az életről általában.

2. Egy kedves lány, akit szeret, és akiben hisz. A fiú komoly szerelmét a lány *látszólag* viszonzza. Egyszer azonban rá kell jönnie, hogy a lány is éppolyan felszines, mint a többiek, és egyáltalán a felszíniesség elől nincs menekvés ebben az életben.

Konkrét tartalom:

1. A »modern« élet felszíniessége egész »pompájában« megmutatkozik a hős előtt.

2. Nem talál kiutat a felszíniességből – egyedül van.

3. Rátalál az öregre – most már nem olyan elveszett a világban, az ész magasságából nézhet le rá.

4. Rátalál a lányra és így már szinte boldog. Most nincs szüksége az öregre és feléje se néz.

4/a Rövid betét az öreg gondolataiból a fiú hűtlenségével kapcsolatban. (Jóindulatú mosollyal tudomásul veszi.)

5. Csalódik a lányban, az pedig elhagyja.

6. A fiú lelkiállapota ismét válságos, az elhanyagolt öreg baráthoz menekülne, de a házat már zárva találja.”

TBT kíváncsian továbblapoz a füzetben, és csodálkozva látja, hogy ezt a

„regényt” már megírta. Körülbelül negyven gépelt oldal lehet, és förtelmesen rossz. Többszöri újraolvasás után azonban már úgy találja, hogy vannak benne használható gondolatok. Megszokás kérdése az egész. Ez valahonnan a tizedik oldalról való:

„Felkelt a fotelból, amelyben már vagy egy órája ült, és kinézett az ablakon. Megint este volt, nemzedéke számára a kötelező szórakozás ideje. Megfordult, felkattintotta a lámpát, és könyvet vett a kezébe. Nem olvasott, bámulta a falat és rajta a cikornyás mintákat. Mindig ebben a kamrában aludt, ha kijött az öreghez. A szobából beszívárgott az édeskés pipafüst, de a kolbászok szagát is érezte, amelyek az ellentétes zugban lógtak a befőttek felett. Idővel megszokta a régi Lehel hűtőszekrény zúgását is, pedig ott állt mindjárt a feje felől, s rendszerint a tányérok is csilingeltek rajta, amikor bekapcsolt. Szerette ezt a nehéz szagú, nyirkos kamrát, a nyikorgó és szintén kicsit nedves, de tiszta ágyat, a falon a hevenyészett könyvespolcot, a csomagolópapírba burkolt köteteket, amelyek lapjai hullámosak voltak, s nemritkán összetapadtak a nyirkos levegőben. Arra gondolt, milyen unalmas lehet ő a többiek és főként a lányok számára.”

TBT alább ilyen párbeszédre bukkant:

„Az öreg szippantott egyet a pipájából, kényelmesen fújta a karikákat, és csak azután válaszolt:

– Én szeretem az embereket. Lehet is, csak érteni kell a lelküket – néhány újabb szippantás után pedig hozzátette: – És én értem őket.

– Érteni az embereket? – hüledezett a fiú.”

Majd a kézirat közepe táján:

„A szakadék felől pattogó kövek zaja hallatszott. Valaki, vagy valami fenn járt a sziklák peremén. A távoli hang, mintha a feltámadó új érzelmek rigmusa lett volna és az egész táj tudomásul vette a mélybe hulló kő üzenetét. A fiú érezte, hogy gyorsabban lüktet halántékán az ér és nem értette a változást, amely hirtelen betöltötte a teret, láthatatlanul és mégis jelenlévőn, mint a rádióhullámok.

– Alkonyodik – mondta az öreg.

A fiú megborzongott, és tekintete most értelmes tisztelettel kúszott körül a tájon, majd megállapodott az öreg arcán. Tényleg. Ez az alkony.”

TBT itt kezdett felvillanyozódni. Rossz volt a szöveg, a beállítás, erőltettek a párbeszédnek, ostobák és negédesek a monológok, de valamit azért alapvetően jónak érzett, ha nem is a megírt történetben, de a vázlatban. Ez pedig maga a felvetett és megszenvedett kérdés lehetett, amely annyi év után is létezőnek, valóságosnak hatott, hiszen megélte, megszenvedte ő maga!

„Nehezen váltam felnőtté – gondolta akkor – és másokat is érinthet ez a küzdelem.”

Új vázlatot írt a témára, majd annál is újabbat. A regény „színhelye” elképzelése szerint egy árnyas vízmosás lett volna, ahol a főhős egyedül baktat az erdőn keresztül és a valóságos szimbólummá magasztosuló csendben végiggondolja saját odalent hagyott világát. Az élmény átütő és valóságos: gyermek- és kamaszkorában TBT valóban egy ilyen vízmosásban kapaszkodott fel a fennsíkra és a faluba, szintén valóságos öreg barátjához. Az órákig tartó baktatás és az erdő izgató, fenséges nyugalma tényleg töprengésre, számvetésre kényszeríti az elmét. Mindig így volt. A baktatás szimbóluma, a vízmosás a keret, jönnek a gondolatok – slussz-plassz, kész a regény.

TBT már írta is:

„*Üzenet*: 1. emberivé tenni a nemzedékeket (megszüntetni a politika, a jelszavak terrorját, szóra bírni a meghunyászkodó, a lojalitás szennyes köpenyébe burkolózó elődöket, akik még tudják – hiszen megszenvedték – az igazságot, tudatosítani a történelemhamisítás csomópontjait, szembeszé-
gülni az agymosással),

2. a személyiség tudatos formálása igenis lehetséges,

3. környezetünk a bűnös, önző és hazug kezekben (és vele együtt mi is) elpusztul.

A generációs állásfoglalás lényege: megőrizni az emberséget, az érzékiséget, az identitást, de nem az álromantikát és betanult, vagy részeg emberi közelséget, fenntartani a realitásba és a jövőbe vetett hitet, de kerülve (sőt támadva) az aktuálpolitikai frázisgörgeteget az egyetemes történelmi felfordulásokat is érintetlenül átvészelő emberi bizakodás nevében.

Párhuzam: a) az öreg természetes, magával hozott embersége

b) a fiú, és főleg nemzedéke tévelygései

Ebből következik a fiú vágya, hogy magában kinevelje az öreg lelkivilágát, állandóan ingadozva a két pólus között. A megoldás keresésének már fejlettebb szakaszát jelentik az öreg gondolatai, de azok még mindig nem alkalmasak, nem elegendőek ahhoz, hogy egy fiatal szellem megtalálja helyét EBBEN a világban.”

Hosszas töprengés után pedig hozzáírta:

„A szöveg üzenete alapján véve nem lehet pesszimista, bár tartalmazhat (sőt tartalmaznia is kell) ilyen elemeket. Éppen a pesszimista gondolatok hátterén fog kibontakozni az igazi emberi optimizmus, amely nem jelszavakból, ígéretekből és erőszakos ideológiákból, hanem a személyiség belső erejéből, a hinni akarás örök képességéből ered. A pesszimizmus a változatlan (változtathatatlan) világnak szól, az optimizmus pedig a legálábbis élni akaró embernek.”

Tihamér idáig gyorsan eljut, és még mindig biztosra vette, hogy valóban megírja ezt a regényt. A szándék komolyságához illet, hogy részletesen kidolgozza a technikai stratégiát is:

„A keret: Erősen kérdéses a keret saját, önálló történetének szerepe a regényben. Baktatás a vízmosásban – ez még nem tartalmaz zavaró elemeket, tényleg csak hordozó közege a mondanivalónak – ide valahogyan beépíteni a fokozást, felmerülő gondolatok, érzések intenzitásának növelésével, vagy másként (?) –, a bezárt ház konkrét, megpecsételő élménye a megérkezés-kor viszont már gondot okozhat. Amennyiben a fokozás csúcspontja a bezárt ajtó (a legkönnyebb és legkézenfekvőbb megoldás), akkor a gondolat-sík teljesen átvált a keretre a mondanivaló rovására és megtévesztően áthelyezi a szöveg súlypontját. Innen tehát lényegében már nem lenne értelme folytatni az írást, az öreg halálát jelentő zárt ajtó csattanót kínál. Ugyanígy feleslegesen leköti a figyelmet a feloldás lefelé ívelő vonalát követő menekülés leírása is, amikor a fiú öntudatlanul visszafelé rohan a vízmosásban a bezárt ajtó erkölcsi és érzelmi súlya elől.

ÜZENET
baktatás

BEZÁRT HÁZ
üzenet

MENEKÜLÉS
üzenet

ÜZENET
ÜZENET

A »baktatás« után a keret átveszi a vezető szerepet, és csak a befejezésben kerülhet ismét előtérbe az üzenet (amikor a keret már történéseiben lezárult.)

Megoldási lehetőség:

1. Vállalni a keret fokozott kidomborítását – megfelelően kidomborítani és maximálisan egybeépíteni az üzenettel.

2. A szöveg nagy részét »baktatásra« építeni, és a »bezárt ház«, meg a »menekülés« csak rövid befejező jelenetek lennének, míg a befejezés maga hosszabbra nyúlna a tiszta üzenet formájában. (Bár itt féltő, hogy a befejezés minden cselekmény nélkül banális, vagy túlzottan filozofálgató lesz.)

3. A szöveg nagy részét a »baktatásra« építeni, de maximálisan kihasználni a keret többi részének meggyőző energiáját (szintézis)!”

TBT egyelőre elégedett volt munkájával, és a megoldást a továbbiakban nem sürgette.

„A külvilággal való minden érintkezés változásokat idéz elő mind az egyed, mind pedig a világ határfelületein. Ezek a változások szinte mindig fájdalmasak, fájni tudnak, ha másért nem, hát azért, mert mulandóak” – mondta a lánynak, akit akkortájt mélyenszántó gondolataival gyötört. És utóbb két konyak között summázta is az előzőeket egy Babits-idézettel:

„A hal fájt Jónásnak
és Jónás fájt a halnak.”

Különben TBT néhány hétig a regény bűvöletében élt. Számtalan kis cé-

dulát firkált tele újabbnál újabb ötletekkel, részmegoldásokkal, vaskosodott, terebélyesedett a szörnyszülött vázlat, de magából a szövegből egyetlen sort sem vetett papírra. Egy gyöngö pillanatában lázba is jött, hogy nem vet gátat a vázlat burjánzásának, és meg sem írja, azaz csak azon keresztül írja meg a témát. Miért nem találhatná fel a vázlatregényt? Vagy már feltalálták? Mivel nem volt benne biztos, hogy az ötlet eredeti, s valami szégyenféle is munkálni kezdett benne, TBT szépen lehűlt, mondván, hogy át-látszó és tisztességtelen dolog a tehetetlenségből erényt kovácsolni.

Meglehet, indokolatlannak tűnik ez a megkülönböztetett figyelem, amellyel TBT csírájukba száradt s szörnyszülött regénykísérleteit illetük. Vállalnunk kellett azonban a kissé unalmas kitérőt, mert csak a fentebb leírt gondolat és érzésvilág ismeretében érthetjük meg egészen a Nagy Fordulatot és annak következményeit. A Nagy Fordulat ugyanis hangzatos neve ellenére cseppet sem látványos, nem is túl izgalmas esemény, de lényeges, mert leszámolást jelent TBT egész korábbi mozgás- és gondolati síkjával, helyet adva egy másik, látszólag (esetleg ténylegesen) más (élet)érzésnek és (élet)formának. Így és csakis így jöhettek létre a feltételek, hogy a régi, önmagában is komplex energia- és gondolatkonglomerátum, a magány- és baktatásközpontú világlátás helyébe lépjen, és horizontnyi szélességben kibontakozzon valami egészen új, a Terv.

(Folytatjuk)

